

1. Kōrero Kaitono

Tūranga: Rā Whānau: He kirirarau o Aotearoa, he kainoho, he kaimahi pane Āe Kāo
uruwhenua rānei koe?

Ingoa Tuatahi:

Ingoa Whānau:

Ingoa Karanga: He tai aha koe? Wahine:

Mātāwaka: Tāne:

Iwi: Tai kē (Tuhia mai)

Hapū:

Wāhi noho (hei tuku kōrero)

Kōrero whakapā

Tiriti:

Waea Kāinga:

Roheiti:

Waea Kawe:

Taone/Takiwā:

Imēra:

Rohe:

Nama Pōhi:

Kua whiua rānei koe e te ture? Āe Kāo

Mehemea āe, tēnā whākina mai i raro nei

Whākina mai ōu hara katoa kāore i rau atu i raro i te Ture Mauhanga Hara (Kore Hara) 2004. Tirohia ko www.justice.govt.nz/criminal-records mō ētahi kōrero anō

2. Kōrero Whakariterite

Wāteatanga (27 Mahuru – 22 Hakihea)

He wā anō i te *Terenga Waka Tuia o 250* kāore koe i te wātea? Āe Kāo

Mehemea āe, tohua mai ki te wāhi i raro nei:

Haere

He wāhi anō i te *Terenga Waka o Tuia 250* me uaua kē kia tae atu koe, kia wehe atu rānei?

Āe

Kāo

Mehemea āe, tohua mai ki te wāhi i raro nei:

Ngā Kōrero o te Terenga Waka

Tohua mai ko te roa o te wā e tau pai ai tō tere i te moana:

1-2 ngā rā

3-5 ngā rā

6-8 ngā rā

9-11 ngā rā

12-15 ngā rā

Tohua mai te rahi o te kapa kaumoana e pai ana kia noho tahi atu ai koe:

10 -12

15-25

40-60

He nama kē atu

3. Ngā Kōrero ā-Tinana

E pakari ana rānei tō tinana?

Āe

Kāo

Whakamōhiotia mai i raro nei he pēhea tō whakapakari tinana?

Me pakari ngā *Tauira Terenga Waka Tuia o 250* ki te whakawhiti āwhina-kore mā runga raka, mōkihi, poti hoki ki uta, ki tai anō.

Ka raru rānei koe i tēnei?

Āe

Kāo

Me pakari ngā tauira ki te piki rikini, rākau hoki me te mauaro ki āna anō mahi.

Ka taea e koe te piki ake kia 43 mita te teitei?

Āe

Kāo

Kua uru atu koe ki ngā tākaru ki rō wai, tata rānei ki te wai?

Āe

Kāo

Mehemea āe, tuhia mai ō takatūranga i raro nei:

Tohua mai ko te kōwhiringa e hāngai ana ki tō āhei ki te kaukau:

- Kāore au i te pai ki roto i te wai
- Ka tere au ki runga i te wai me he taputapu kautere tāku
- Ka āhei au ki te takahi i roto i te wai, te kaukau hoki kia 50 mita te roa
- Ka āhei au ki te kaukau kia 100 mita te roa
- Ka āhei au ki te kaukau kia 200 mita te roa

Ka āhei rānei koe ki te āwhina i ētahi atu i roto i te wai?

Āe Kāo

Nō nāhea koe i kaukau kia pērā te tawhiti i tāu i tohua ai i runga ake? rā i muri nei

4. Ngā Kōrero Mātai Rongoā

Tēnā koa, whakautua ngā pātai e whai ake nei: (kia mahara – ehara i te mea ka hinga tō tono i te whākitanga mai o ngā kōrero nei. Tirohia te whārangi 1 o te Kōrero Whakamārama mā runga i ngā Waka *Tauira Terenga Waka o Tuia 250* mō ētahi atu kōrero.)

- Mate ai koe i te mate huangō? Āe Kāo
- Mate ai koe i ētahi atu mate romahā? Āe Kāo
- Ngenge noa ai koe, hēmanawa noa ai rānei koe? Āe Kāo
- Hinga hauaitu ai koe, hinga moe rawa ai rānei koe? Āe Kāo
- Mate toto, reretoto ai rānei koe? Āe Kāo
- Mate hukihuki ai, mate tākiri ai, mate ngāoraora ai rānei koe? Āe Kāo
- Mate ai koe i te raru ā-io? Āe Kāo
- Mate manawa ai koe? Āe Kāo
- Mate pona ai, mate uaua-kōiwi ai, mate wete kōiwi ai rānei koe? Āe Kāo
- Mate tuarā ai koe? Āe Kāo
- Kei te whakamātautauhia koe e te tākuta i tēnei wā? Āe Kāo
- He whaikaha karioi e aukati ana i a koe mō mahi i ia rā? Āe Kāo

***Ngā āhuatanga whaikaha:** whaikaha rongo (te rongo ā-taringa, te kite ā-whatu), whaikaha tinana (te korikori, te ngāwariwari), whaikaha ako/ā-punenga, whaikaha hinengaro (ngā āhuatanga o te ngākau me te hinengaro), tērā ētahi atu whaikaha kāore i te kōrerotia i konei.

***te roa o te wā** = neke atu i te 6 marama.

Ki te **ĀE** mai koe ki tētahi o runga ake, tēnā koa, me tuhi kōrero anō:

He tikanga kai rānei āu? (tae atu ki ngā kai e hiahiatia ana)

Āe Kāo

Mehemea **ĀE**, tēnā koa, tuhia mai i raro nei:

5. Ngā Kōrero Ahurea

He aha tō reo tuatahi?

He reo kōrero anō ōu?

Āe Kāo

Mehemea āe, tuhia mai ki te wāhi e whai ake nei

He tikanga hāhi āu hei whai māu i a koe e tere ana mā runga waka?

Āe Kāo

Mehemea **ĀE**, tuhia mai i raro nei:

Tuhia mai āu nā takatūranga i Te Ao Māori, ahakoa te aha (te reo, pōwhiri, kapa haka te aha noa...)

Ka aronui koe ki te whai mātauranga Māori, ki te whai hoki i ngā tikanga, i ngā kawa o ngā wāhi e haere ana koe?

Āe Kāo

Kua tū koe ki te whaikōrero, ki te karanga rānei?

Āe Kāo

6. Ngā Pātai Whakautu Roa

E toru ngā pātai whakautu roa o tēnei wāhanga, mā reira e āta mōhio ai ngā kaiwhiri ki te kaitono, tōna kaingākau, tōna mārama hoki ki *Tuia – Ngā Tūtakitanga 250*, ōna pūkenga whaihanga, ōna hononga hoki ki tōna hapori, ki ōna hapū, iwi rānei.

Me aro ki te nui o ngā kupu hei tuhi, heoi me mātua whakatakoto āu kupu, kātahi ka āta tuhi ai ki te wāhi e tika ana kia mārama ai. Ki te kore, ka hinga pea tō tono.

7. He Kōrero Atu Anō

Tuhia mai ki konei ngā rōpū i āwhina i a koe ki te whakaoti i tēnei tono:

Tuhia i raro nei te rārangi whiriwhiri waka hei whai mōu ake:

Tuhia hoki ngā waka **KĀORE** i te pai kia noho koe hei tauira kaumoana mō te Terenga Waka Tuia 250:

E pai ana ki a koe kia hopukina kiriatatia, kia whakaahuatia rānei koe, kātahi ka tukuna atu ki te marea?

Āe

Kāo

8. Waitohu

Kaitono

Mā te waitohu i tēnei puka tono, ka whakapuakina e koe e tika ana ngā kōrero o roto ki tāu e mōhio ai. Ki te hē ētahi o āu kōrero, kei a mātou te tikanga ki te whakakore i tō tono.

E mea ana koe:

- Kua pānuitia e koe, kua mārama hoki ki a koe ngā herenga me ngā kawenga o ngā *Tauira* whai tūranga e whakaaturia ana i te Tiro Whānui o te Tono *Tauira Terenga Waka o Tuia 250* me te Kōrero Whakamārama mā runga i te Waka *Tauira Terenga Waka o Tuia 250* e noho ana i te pā ipurangi o Tuia 250.
- E whakaae ana koe kia tirohia e Manatū Taonga rātou ko ngā mana tiaki waka me ērā atu o ngā rōpū whiriwhiri tauira ngā kōrero mōu i tēnei tono hei āwhina i a rātou ki te kōwhiri tauira.
- Kei te Manatū rātou ko ngā mana tiaki waka me ērā atu rōpū whiriwhiri tauira te tikanga kōwhiri tauira i raro i tō rātou mōhioanga ki ngā paearu kōwhiri (wāhanga 9).
- E mārama ana koe ki ngā kōrero e kōrerotia ana i Ngā Ritenga Whakamahi Whakaahua, Kiriata, Rauemi Tono (wāhanga 10).
- Mā te waitohu i tēnei tono e whakaae ana koe kia hau atu ngā rongo kōrero mōu ki ngā pā ipurangi Manatū, ki te pae pāpaho pāpori, ki ngā rauemi tuhituhi, rongo, kiriata hoki, tae atu ki ā mātou pūrongo.
- Ki te whai tūranga koe, e whakaae ana koe kia whakamahia ngā whakaahua, kiriata rānei mōu i hopukina i te *Terenga Waka o Tuia 250* hei whakanui i *Tuia – Ngā Tūtakitanga 250* i te pā ipurangi, i te pae pāpaho pāpori, i ngā rauemi tuhituhi, rongo, kiriata hoki, tae atu ki ā mātou pūrongo.

Ingoa Kaitono:

Waitohu:

Rā:

Matua/Kaitiaki (mō te kaitono 17 tau heke iho)

Mā te waitohu i tēnei whakaaetanga whakangungu, e whakaae ana koe hei matua/kaitiaki ki te tono a tō tamaiti kia whai tūranga tauira i te *Terenga Waka o Tuia 250*, ā, ki te uru tika atu ki te kaupapa mēnā ka whai tūranga ia. E mea ana koe e mārama ana koe ki ngā herenga me ngā kawenga hei whai māna mēnā ka whai tūranga ia.

Ingoa:

Waitohu:

Rā:

9. Paearu Kōwhiri

Me tutuki i ngā kaitono ngā paearu kōwhiri e whai ake nei:

- Me pakari ngā *Tauira Terenga Waka o Tuia 250* ki te mahi i ngā mahi i runga i ō rātou waka.
- Me kaua ngā *Tauira* e whai mate tērā e kino ai, e whara ai rātou, ētahi atu rānei i raro i ngā tikanga noho runga waka
- Me whai rawa i ngā tohutohu a ngā kaihautū me ngā kaumoana tūturu o ngā waka.
- Me wātea, me hikaka ngā tauira ki te mahi i te ara terenga i whakaritea mōna.
- Me rite ngā tauira ki te whai i ngā mahi katoa o te kaupapa *Terenga Waka Tuia o 250*, tae atu ki te pōhiri, ki te ako waiata, karakia hoki, ki te whakawhiti kōrero, ki te noho ki te wānanga i ngā kaupapa o *Tuia*.
- Me aronui, me kaingākau ngā tauira ki ngā kaupapa me ngā mahi o *Tuia 250*
- Ma mārama ngā tauira ki ngā kaupapa o *Tuia 250*
- Me rite, me āhei hoki ngā tauira ki te whakamōhio tōtika atu i ō rātou takatūranga, akoranga anō o te *Terenga Waka o Tuia 250* i runga i te auaha ki ō rātou hapori, hapū, iwi rānei

10. Ngā Tikanga Whakamahi Rauemi Whakaahua, Kiriata, Tono hoki

- Tērā e whakamahia ai i te whānuitanga o ngā whakaputanga whakanui a te Manatū Taonga, ngā whakaahua, kiriata, rauemi tono hoki mōu i hopukina i te *Terenga Waka o Tuia 250*, i tukuna mai e ngā kaitono (pērā i ngā rauemi auaha, pātai whakautu roa anō), pērā i ngā pāpahotanga tuhituhi, pāhiko, tae atu ki i ngā pā ipurangi, i te pae pāpaho pāpori, me ā mātou pūrongo.
- Tērā anō e mirimiria ai ngā whakaahua, kiriata hoki e te Manatū hei whakaputanga tuhituhi, ipurangi rānei.
- Ka puritia e te Manatū te mana mō ngā whakaahua, kiriata hoki e hopukina ana i te kaupapa *Terenga Waka o Tuia 250*.
- Kia mōhio ai ngā kaitono, tērā rānei he kore mutunga o te whakamahinga a te Manatū i ngā whakaahua, kiriata, rauemi tono hoki i tohua i te puka whakaaetanga nei, heoi e taea e ngā kaitono te tono ā-tuhi ki media@mch.govt.nz ki te whakakore i taua mahi a te Manatū.
- Ehara tēnei whakamahinga whakaahua, kiriata, rauemi tono rānei i te mahi moni mā te Manatū.

Kupu Whakakore

Ahakoia kāore te Manatū i te akiaki i a rōpū kē ki te whakaputa i ana rauemi mēnā kāore anō kia whai whakaaetanga, kia mōhio ai ngā kaitono, ki te puta ngā whakaahua ki te ipurangi, tērā e whakamahia ai e wai rā me te kore mōhio o te Manatū.

11. Ngā Tohutohu Tono

Ki te tuku tono mai me kōwhiri ko tētahi o ēnei e whai ake nei hei tohu whakamōhio mōu

1. He uruwhenua kua whakatūturuhia

TĒRĀ RĀNEI

2. He tiwhikete whānautanga, uruwhenua mōnehu, raihana maupū **ME** tētahi kape kua whakatūturuhia o tōu whakaahua whakamōhio (raihana taraiwa, kāri tauira, kāri 18+ rānei)

Ka oti ana i a koe tēnei puka tono te pānui, te whakakī, te waitohu hoki, tāpirihia he kape hiko me ō tohu whakamōhio ki tētahi imēra, kātahi ka tuku mai ai ki tuia250.trainee@mch.govt.nz

Kei te wāhi take o te imēra, tuhia ngā kōrero kia pēnei te takotoranga:

Tauira Terenga Waka Tuia o 250 – Rohe, Tāone/Takiwā, Ingoa Tūturu.

Tērā rānei me tuhi tono i te pā ipurangi o *Tuia 250*

Hei mua i te 9 o Hereturikōkā ka whakamōhioatia atu te hua o ngā tono ki ngā kaitono.

Me he pātai āu mō te *Terenga Waka o Tuia 250*, haere ki te pā ipurangi o *Tuia 250* ki te hia whai kōrero anō, tuku imēra rānei ki tuia250@mch.govt.nz.